

Müfret	Müt. <i>سويم</i> <i>sev-ê-yim</i> ;	Cemi	Müt. <i>(سوين)</i> <i>(sev-ê-yiz)</i> ; [1]
	Muh. <i>سوينك</i> <i>sev-ê-siñ</i> ;		Muh. <i>سوينكز</i> <i>sev-ê-siñiz</i> ;
	Gai. <i>(سوه)</i> <i>(sev-ê)</i> .		Gai. <i>(سول)</i> <i>(sev-e-lêr)</i> . [2]

Uyuyayım «que je dorme, puissé - je dors»;

اورويایم ، اوروياسك ، اورويایز ، اوروياسكز ، اورويال [3].

Müfret	Müt. <i>اويويم</i> <i>uyu-ya-yım</i> ;	Cemi	Müt. <i>(اويوين)</i> <i>(uyu-ya-yız)</i> ; [1]
	Muh. <i>اويوينك</i> <i>uyu-ya-siñ</i> ;		Muh. <i>اويوينكز</i> <i>uyu-ya-siñiz</i> ;
	Gai. <i>(اويوه)</i> <i>(uyu-ya)</i> ;		Gai. <i>(اويوهل)</i> <i>(uyu-ya-lar)</i> .

اوليم *ol-a-yım* «que je devienne, que je sois».

644. Fiil tabanı bir $\frac{e}{a}$ ile sonlanmış ise, konuşma dilinde çok defa $\frac{ye}{ya}$ teme alâmeti kaldırılır:

سويلاهيم *söyle-ye-yim* < *söyle-(.)-yim*.

İHTAR. — Her günkü kullanışta iltizaminin teme alâmeti olan *e (a)*, müfret mütakellimde bazan *i (ü)* suretinde söylenir:

نە ياپمە *ne yap-a-yım* yerine *نە ياپمە* *ne yap-ı-yım* «que voulez-vous que je fasse?».

Bu hal sıgınsak bir ses olan (*y*) nin tesirinden ileri gelmiştir. Mk. bu hususta § 189. (Şahıslık sonuçtaki *i* nin yerine, o zaman *i* söylenişi geldiğine dikkat edilmeli) [4].

645. Eski Osmanlıca'da lâhika olarak şunlar da vardı:

Müfret mütakellimde (*m*) - *m* : *سوم* *sev-e-m*.

Cemi mütakellimde (*v*) *v* : *سوموز* *sev-e-vüz*.

Anadolu'da aynı şahıs için *- (y) elim* li emrin [5] cemi mütakellimi yerinde olarak *sev-e-k* kullanılır:

646. Bugünkü kullanışta artık bu siyganın ancak müfret mütakellimde yeri vardır. Müfret ve cemi muhataplarının kullanışı nadirdir. Diğer şahıslara (cemi mütakellim ve müfret ve cemi gaiplere) gelince, bunların

[1, 1] Müellifin burada *seveyiz*, *uyuyayız* gibi verdiği şekiller, hiç kullanılmıy ve kullanılır değildir. Eski Osmanlıca'da bunların *y* yerine *v* li şekilleri vardır: *sevewüz*, *uyuyavuz*. Osmanlıca'da iltizaminin bu cemi mütakellim şahsı için, müellifçe kendi dilindeki-ne karşılık olarak emir siygasına ayrılan *sev-e-lim*, *uyu-ya-lım* şekilleri kullanılır. A.U.E.

[2] Müellif bu şahısların bir takımında vurgu yerlerini yanlış göstermiştir. Şöyle olacak: *sevewim*, *sevewiñ*, *sevew*, *sevewim*, *sevewiñiz*, *sevewêr*. A.U.E.

[3] Osmanlıca'daki iki türlü imlâsını veren müellif, bu ikinci türlü imlânın ancak son Osmanlı saltanat devirlerindeki imlâ buhranı içinde yaşadığını söylemeli idi. A.U.E.

[4] Bu da *y* nin tesiriyledir. A.U.E.

[5] Evelce de söylediğimiz gibi, bu iltizami - talep siygası, cemi mütakellim şahsı için kullanılır. Müellif yine talep mânâsında da olan emir siygası için, bunu kendi diline göre yalnız emir siygasına tahsis etmek istiyor. A.U.E.

yerine daima emir siygasının *sev-sin, sev-e-lim, sev-sin-ler* (*uyu-sun, uyu-ya-lım, uyu-sun-lar,*) gibi karşılıkları olan siygalar kullanılır (bk. § 607).

Bununla beraber *ağlak* isminin gizlenik bulunduğu bazı tabirlerle halk (ata) sözlerinde müfret gaibin eski şekli yaşamaktadır:

MI.: (عنايت اوله = اولسون) *ināyet ol-a* (= *ol-sun*) (Bir dilenciyi baştan saymak için söylenir) «Dieu vous donne! (keli. keli.: Que soit bienveillance) [divine]».

الله (ا) وره = *Allah ver-e* «Dieu le veuille!» (keli. keli.: «Dieu donne» mk. *hak getir e* BONELLI *Kel. Sz.* 1. 317);

سن آغا بن آغا بو ایکی کیم صافه *sen ağa ben ağa bu iney-i kim sağ-a* «je suis agha, tu es agha! qui donc traira la vache?»

647. Temenni - inşa siygası şunları bildirir.

a. Temenni «suhait»:

MI.: (قربانك) اوله يم *qurban (qurban-ın) ol-a-yım*: *puissé-je te donner ma vie* «keli. keli.» être ta victime de rachat, ta rançon!».

ایسته گلدک کیدیوروز سن اوله سک حلب شهری *işte g'el-dik gid-iyor-uz sen ol-a-sın Haleb şehri-i* «nous sommes venus et nous voilà partis, grand bien te fasse, ô ville d'Alep» (Söylence «dicton»).

648. b. Kışkırtma «incitation».

MI.: (توقاهسک (قوفا) طوزلایم ده *tuzla-(ya)-yım-da koğ-ma-ya-sın* (= *koğ-ma*) «que je (te) sale, et tu n'exhaleras pas d'odeur» (keli keli.: «ne sens pas»). (Birini susturmak için söylenir lâubali bir söylence).

Eskiden bu siyganın ikinci şahsı, resmî üslupta emir tabiri olarak pek çok kullanılırdı.

MI.: (شوله ییله منزه علامت شریفه مه اعتماد قیله منزه) *söyle b-l-e-siz, 'alâmet-i şerif-e me'timad kı-l-a-sız* «sachez - le ainsi et fiez - vous en mon noble chiffre». (Bu ibare ferman sonlarında gelen değişmez bir düstur idi).

گؤنل-ؤنؤز-ؤ hoş tut-up üzürde-hâtır ol-ma-ga-sız «prenez courage et ne vous laissez pas abattre» (Pavie muharebesinden sonra Kânûnî Süleyman'ın Birinci Fransuva'ya mektubundan).

İHTAR. — Bu kavram emir kavramına çok yakındır. Hattâ bu, emir siygasına da bağlanabilir ki, o zaman onun müfret muhatabını teşkil etmek suretiyle tasrif eksikliğini tamamlanmış da olur.

Eski Osmanlıca'da aynı şahıs için -ayın lı bir siyga da kullanılırdı ki bu, daha evvelce Orhon kitabelerinde tespit edilmişti (Alt. inschr. RADLOFF II. 90). Bu lâbika ve buna benzer siygalar hakkında bk. bu gramerde § 1343, 10°, b.

649. c — Bir fiilin diğer bir fiile uyuk (tabî) oluşu (subjonctif).

Umumiyetle Türkçenin bu uyuk «subjonctif, subordonné» siygası (iltizami, inşâi) Fransızca'ninkiyi karşılayacak bir mâhadadır.

MI. : اولاکه (کم) o[-a-ki (m) «il se peut»;

اولا bir mā'na dahi keşf o[-a «il se peut que quelque autre chose vienne à être connue» (Bianchi lûgati, اولا kelimesi.)

litizami siygası bu son kavramıyla, bazı şark lehçelerinde muadilli olan bir *istikbal* zamanının kullanımına yaklaşıyor.

b. Basit siygaların ikinci takımı.

653. YEDİNCİ TEME. — Muayyen mazi (§ 621) temesinin basit siygası ve kısaca muayyen mazi (ماضی شهودی māzī-i şuhudī).

سودم «j'ai aimé, j'ai aimé».

Müfret	Müt.	سودم	sev-di°-m;	Cemi	Müt.	سودك	sev-di°-k;
	Muh.	سودك	sev-di°-ñ;		Muh.	سوديكز	sev-di-ñi°z;
	Gai.	سودی	sev-di°.		Gai.	سودیلر	sev-di-lër.

Uyudum «je dormis, j'ai dormis».

Müfret	Müt.	اويودم	uyu-dü-m;	Cemi	Müt.	اويودق	uyu-dü-k;
	Muh.	اويودك	uyu-dü-ñ;		Muh.	اويوديكز	uyu-du-ñüz;
	Gai.	اويودی	uyu-dü.		Gai.	اويودیلر	uyu-du-lâr.

اولدم o[-du-m «je devins, je suis devenu» de de böyledir.

اولديم zurna-yı biz çal-dık parsa-yı el top-la-dı. «c'est nous qui avons joué de la flûte, ce sont les autres qui ont fait la quête».

Muayyen mazi (şuhudî) ile gayri muayyen mazi (nakli) arasındaki farkı için bk. § 617.

Melioranski tarafından yapılan ihtirazi kayıtlara rağmen, biz -di teme alâmetinin -dik lâhikasından geldiğine inanıyoruz.

D. L. T. ün bu hususta verdiği malûmat kat'idir. Burada (II, s. 50 ve 51) şöyle deniliyor: (Yagma, Tuşsi, Çigil, Argu ve Uygur lehçelerinde müfret mütekellim ve gaip için -dim li ve -di li siygalar kullanıldığı halde, Oguz'da ve bazı Kıpçak lehçelerinde müfret ve cemi aynı şahıslarda değişmez bir şekilde olarak, ve bunlara bir sonuç ta katılmayarak sadece -dük, -duğ (دک, -دق) lâhikası kullanılır ki, bu ap âşikâr Türk tasrifinin ilk merhalesine uygun gelir:

Män yarmaq tir-dük «j'ai ramassé l'argent»;

Biz yu kurduq «nous avons tendu l'arc»;

Ol (ال) anı ur-duq «il l'a frappé»;

Olâr (الار) ävgä kir-dik «ils sont entrés dans la maison».

Müfret muhataptan ise, aynı eserin başka bir yerinde (II, s, 131) bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir:

(Bazı Argu lehcelerinde bu siyga için - *duy* (دو) lâhikası kullanılır:

Tapın-dug, kaçur-dug.)

Diğer taraftan Abou Hayyân cemi gaip için *dük-ler* i suretini vermektedir.

Orhon kitabeleriyle D. L. T. (I, s. 275 ve 273) cemi mütakellimde - *miz* şeklini vermektedir ki bu, tasrifin (teme + [nymaca sonuç olarak] cevherî fiil) merhalesi izlerin gösterir gibidir.

Bugün kullanılmakta olan - *dim, diñ* vs. li suretindeki siygalar - çok eski olmakla beraber - Türkçe tasrif tekâmülünün son merhalesidir.

- *seli* (§ 654, zeyil) ve - *(y)eli* (§ 645) temelerde de buna benzer bir hadiseni izlerine dikkat edilmelidir.

Şunu da söyliyelî ki, yazı dilinde durdurulan bu tekâmül Osmanlıca'nın lehçe bu daklarında kendini hissettirmektedir; bakınız bu hususta § 626, zeyl.

654. SEKİZİNCİ TEME şartın basit siygası (mk. § 622) ve kısacası şimdilik şart «conditionnel présent» (شرط : «condition»).

«si j'aimais, si j'avais aimé, si j'aime».

Müfret	Müt.	سوسم	<i>sev-sê-m;</i>	Cemi	Müt.	سوسك	<i>sev-sê-k;</i>
	Muh.	سوسك	<i>sev-sê-ñ;</i>		Muh.	سوسكو	<i>sev-se-ñi°z;</i>
	Gai.	سوسه	<i>sev-sê.</i>		Gai.	سوسلر	<i>sev-se-lêr.</i>

«si je dormais, si j'avais dormi, si je dors».

Müfret	Müt.	اوسم	<i>uyu-sâ-m;</i>	Cemi	Müt.	اوسق	<i>uyu-sâ-k;</i>
	Muh.	اوسك	<i>uyu-sâ-ñ;</i>		Muh.	اوسكو	<i>uyu-sa-ñi°z;</i>
	Gai.	اوسه	<i>uyu-sâ.</i>		Gai.	اوسلر	<i>uyu-sa-lâr.</i>

«si j'étais, si je devenais» de de böyledir.

Eski Osmanlıca'da - *se-vüz* şekli de (cemi mütakellim şahsı için) kullanılır (Yklş. - *e-vüz* § 645).

Div. L. T. (I, s. 113, 120 ve III s, 156) müfret muhatapta - *sâ-sân* şeklini veriyor.

Demek ki, - *se* temesinin uymaca «enclitique» sonuçlarla (= cevherî fiille) tasrif edilmesine dair izler var; mk. § 653, zeyl.

Şart siygası tabii haliyle şartlı olarak karşılıklı bağlanmış «corrélatif cümlelerin başlam «protase» nda kullanılır (§ 1216 ve 1219; bir de bakınız § 1221).

Bununla beraber münferit cümlelerde de bazan rastlanır. O zaman iltizami - inşaiye siygası için söylemiş olduklarımıza benzer bir surette bir temenni veya kışkırtış mânası bildirir.

MI. : *bir at-ım ol-sa* «si j'avais un cheval!»

bun-u al-sa-k «si nous prenions (achetions) cela!
si je prenais (j'achetais) cela!»

Bu halinde ardınca (*el*) *al* ve *yal* edatlarını alır. *bağ-sa-ñ-a* «dis - donc», «voyons»; *g'el-se-ñ-e* «viens un peu» (mk. s. 705 ve § 1232).

Soruluk cümlelerde şart sıygası tereddüt, kararsızlık bildirir.

MI. : *ne yap-sa-m acaba?* «que dois - je faire?».

2. ŞAHISLIK UYMACA SONUÇLAR MAHİYETİNİN TARIFI.

655. 605 inci benddeki *levhanın* üçüncü kulacında «colonne» görülen *-(y)i)m, -stñ, -dir,* vs. sıygaları şöyle kullanılabilirler :

1° Cevherî fiilin şimdilik (hal) i olarak,

2° (İlk altı temenin basit sıygaları tasrifinde) şahıslık sonuçlar olarak.

Birinci takdirde fiile ait üç fikir bildirir :

Zaman (hal).

Tarz (ihbar).

Şahıs.

İkinci takdirde basit sıyganın bütünü içinde bulunan zaman ve tarz fikirleri teme ile bildirilmiş olduğu cihetle, bunlar yalnız şahıs bildirirler. (O zaman bunlar mütekellime fiil değil, sonuç hissi verir.)

Başka tabirle söyleyelim, cevher fiilinin hal sıygası şahıslık sonuç olarak kullanıldığı zaman bir mâna yoksullanımı «un appauvrissement de sens» na uğrar.

İHTAR. — Son iki temenin sonuçları şahıstan başka birşey ifade etmez, ve hiç bir zaman etmemiştir de.

c. Mürekkep sıygaları.

656. Basit sıygadan başka bir de her temenin üç mürekkep sıygası vardır.

Bunlar ait olduğu temeye yardımcı fiil olarak kullanılan cevher fiilinin şu üç sıygasını ilâve etmekle yapılır :

1° «Imparfait» mânalı *idim* ki, *hikâye* «récit» dediğimiz mürekkep mazi sıygasını teşkil eder.

Birinci temeden misal :

sev-iyor-idim «j'aimais à ce moment-là».

2° Şimdilik (hal) farziye «suppositif présent» sıygası olan *isem* ki, *şartiy(y)e* denilen mürekkep faraziye sıygasını teşkil etmeğe yarar.

MI. : *sev-iyor isem* «si j'aime actuellement».

3° Şüphelik «dubitatif» (hal - mazi) sıygası ki, *روایت rivāyet* «tradition, oui - dire» denilen şüpheli mürekkep sıygayı teşkil etmeğe yarar.

MI. : *سويور ائشم sev-iyor imişim* 1° «j'aime actuellement, dit - on 2°, j'aimais, dit - on».

İHTAR. — Türkçe tabirlerin kendi nevilerinde kısa olmak gibi bir iyiliği olduğu için bunlarda *hikāye, şartiye, rivāyet* kelimelerinin kullanılmasını tavsiye ederiz.

657. 655 inci bendde *yim* sıygası için yaptığımız gibi, *idim, isem, imişim* sıygalarını tetkik ederken görülür ki, bunlar *cevher (özden) fiil sıygaları* olmak gibi asıl kavramlarıyla itibara alındıkları zaman, şahıs fikrinden müstakil olarak şu fiil fikirlerini tazammun ederler :

SIYGALAR	ZAMANLAR	TARZLAR
<i>idim</i>	mazi	haberlik
<i>isem</i>	hal	farzlık
<i>imişim.</i>	{ 1° hal 2° mazi }	şüphelik

Buna mukabil, aynı sıygalar yardımcı fiil olarak kullanıldıkları vakit, *-(u)im* sıygasında gördüğümüz gibi mânaca bir yoksullanışla şimdilik (hal) ve haberlik fikrinden sıyrılır. Muhafaza ettikleri mefhumlar ise, tabii, şahıs mefhumu baki kalmak üzere, aşağıdaki cedvelde hulâsa edilmiş halde bulunur :

SIYGALAR	ZAMANLAR	TARZLAR
<i>idim</i>	mazi	. . .
<i>isem</i>	farzlık
<i>imişim.</i>	{ 1° . . . 2° mazi }	şüphelik

658. *Mürekkep ulak* («gérondif» *vasliye*) sıygası. — Bu mütalâa edilen mürekkep sıygalar dışında *mürekkep ulak (vasliye) sıygaları* adlı diğer sıygalar da vardır ki, yardımcı fiil sayılan *ئىکن iken* (§ 558) gibi *cevher fiilin* bir *vasliye sıygasıyla* teşkil edilir.

Bu ulaklar ancak bazı temelerle (*karmaşık «complexe» fiiller* vermeğe yarayan aynı temelerle) teşkil edilir ki, bunlardan ulaklar münasebetiyle bahsedilecektir (bakınız § 1351 ve aşağısı).

İHTAR. — Evvelce söylenen yardımcı fiil sıygaları daha yukarıda gösterilen tarzda hulâsa edilebilir. § 561.

Bakınız tasrifin emsilesine.

561 inci bendin, zeylinde söylenmiş olanlara uygun olarak kısaltık şekiller daha ziyade sonu konsonlu temelerde kullanılır.

659. *Mürekkep sıygaların mânası* — Bir temenin mürekkep sıygaları mânasını tayin etmek için, bunları aynı temenin basit sıygasıyla kıyaslamalı.

Meselâ, muzari temesini alalım. Basit sıygası olan *sever-im* de, mâna bakımından şu unsurlar vardır:

Muzari temesine bağlı fikirler + şahıs alâmeti.

Sever-idi-m, sever-ise-m, sever-im ş-ım sıygalarında şunlar bulunur:

Muzari temesine bağlı fikirler + yardımcı fiile bağlı fikirler.

Bu yardımcı fiillerin kendileri de zaman veya tarz fikirleri + şahıs alâmeti halinde çözümlendikleri cihetle, mürekkep sıyganın basit sıygadan ancak zaman (mazi) ve tarz (farzlık veya şüphelik) fikir ve mefhumları ile ayrıldıkları ve bunları fazla olarak yardımcı fiillerin bildirdikleri görülür.

Bu yeni mefhumlar basit sıyganın mânası üzerinde şöyle tesirler yapar:

İdim ve *imişim* yardımcılarındaki mazi zamanı mefhumunun katılması ile aynı temenin basit sıygası mânası, mazi mânasına nakledilir. Bunun neticesi olarak, basit sıyga bir hal zamanı ifade ederse, onun mürekkep sıygası bir hikâye «imparfait» ye muadil olur. Eğer basit sıyga bir mazi zamanı ifade ederse, onun mürekkep sıygası «plus-que-parfait» ye muadil olur.

MI.:

Şimdilik hal temesi { Basit sıyga: *seviyor-um* «j'aime actuellement»;
Mürekkep mazi sıygası (= hikâye): *seviyor-idim*
(-dum) «j'aimais» (imparfait).

Gayri muayyen mazi temesi { Basit sıyga: *sevmiş-im* «j'ai aimé, j'aimai»;
Mürekkep mazi sıygası (= hikâye) *sevmiş idim*
«j'avais aimé» (plus-que-parfait).

[1] Şu halde bu katma mefhumlu mürekkep sıygaları mihaniki denilebilecek bir usulle Fransızca'ya çevirmek kolaydır. Meselâ mürekkep sıyganın karşılığı olan basit sıyga şöyle kelimeler ilâve edilebilir:

1° Farzlık «suppositif» olduğu zaman, Fransızca karşılığının *eveline, si* bağlacı getirilmekle:

{ Basit sıyga: *seveceğim* «j'ai l'intention d'aimer, j'aimerais»;
{ Farzlık mürekkep sıyga (şartiyeye: *sevecek isem* «si j'ai l'intention d'aimer, si j'aime».

2° Şüphelik «dubitatif» olduğu zaman, «dit-on, il paraît» gibi bir tabiri basit sıyganın karşılığından sonra getirmekle:

MI.: *Sevecek imişim* = «j'ai l'intention d'aimer, paraît-il». J. D.

Bu kısım, metin içinde olduğu halde tarafımızdan buraya alınmıştır. A.U.E.

Isem ve *imişim* yardımcılarının her birinde bulunan (farzlık ve şüphelik) gibi yeni tarz mefhumlarına gelince, bunlar esasen basit sıygalarda bulunan mefhumlara sadece katılmış olurlar.

660. Yukarıki mutalâalardan şu çıkıyor:

1° Mûrekkep mazi (hikâye) sıygası muhtelif temelerle Fransızca'nın başlam «apodose» daki imparfait ve plus-que-parfait sıygalarını vermiş olur:

Dikkat edilmeli ki *hikâye* sıygası bazan Fransızca bir şart sıygasına karşılık olur. Bu hâdisce çok kereler birbirine karşılıklı bağlanmış şartlık cümlelerin başlamında yarı tâbi cümlelerde olur, fakat aslı «principale» cümlelerde de bunun misalleri bulunur.

MI.: *Fakat kim de-r-di ki o souk kaba yabancı adam-dan... böyle muâşık ve kibar bir zevce çık-acak* (YAQUB QADRI, *Bir Serencam*, s 115) «mais qui aurait dit que de cet homme déplaisant, grossier et étranger, allait sortir un mari aussi affectueux et noble».

2° Mûrekkep farzlık (ve şartlık) sıyga, yeni bir tarz (muhtelif basit sıygaların şartiyelerini) verir;

3° Şüphelik «dubitatif» mûrekkep sıyganın iki kavramı vardır:

Birinci kavram: Basit sıyganın şüpheliği.

İkinci kavram: Bu en çapraşık olanıdır. İçeriye* iki yeni mefhumun daha girdiğini gösterir ki, biri (mazi bildiren) zaman olup, basit sıygayı (*hikâye* sıygası gibi) bir «imparfait» veya «plus-que-parfait» ye çevirir; öteki de tarz bildirendir ki, aynı basit sıygayı bir şüphelik sıyga yapar. Bu itibarla o, bu ikinci kavramında *hikâye* sıygasının bir şüpheliği sayılabilir.

MI.: *Sevecek imişim* «j'avais l'intention d'aimer, parfait-il».

İHTAR. — Mazi mûrekkep ve şüphelik sıygaları daha ileride bulun-
durulacak olan misallerle tasrih edilecektir. Farzlık (şartıye) sıygasına ait olanlar ise, ancak arta kalan bahiste (§ 1213 ve aşağısı) verilecektir.

661. *Şahıslı fiil sıygaları için kabul edilecek istilahlar*. — Muhtelif şahıslık fiil sıygaları, gerek teşekkül suretlerini gösteren isimlerle, gerek mânalarını gösteren isimlerle anlatılabilir.

Birinci usul, muttarit olması dolayısıyla hafıza için daha elverişlidir. Çünkü bunda sekiz temenin isimlerini hatırdan tutmak ve sıygaları «filân

temenin basit sıygası, filân temenin mürekkep sıygası» gibi tabirlerle ifade etmek yeter.

Bununla beraber bu tâbirleyişin, her sıyganın hususî kullanımını gösterememesi gibi bir mahzuru vardır.

Bu sebeple biz hususî yapılaşlarını da itibara alan tâbirlerle, bu tâbirleri katmerlemeyi zarurî buluyoruz (bk. aşağıki bendlere) [1].

Muhtelif mürekkep sıygaları şurada sıradan geçirerek söylüyoruz:

662 BİRİNCİ TEME. — a. *süremlik* «duratif» temenin mürekkep mazi (*hikâye* sıygası = *حکایة حال hikâye-i-hâl*) «imparfait duratif veya imparfait *ler*» سوور ایتم *veya سووردم «j'aimais (à ce moment-là)».*

Müfret	Müt. سوور ایتم <i>seviyor idim veya (u) dum;</i>
	Muh. سوور ایتمک <i>seviyor idiñ « (u) duñ;</i>
	Gai. سوور ایدی <i>seviyor idi « (u) du.</i>
Cemi	Müt. سوور ایتمک <i>seviyor idik veya (u) duk;</i>
	Muh. سوور ایتمکیز <i>seviyor idiñiz, veya (u) duñuz;</i>
	Gai. سوور ایدیلم <i>seviyor idiler, veya (u) duşar [2].</i>

[1] Esasen her basit sıygaya imkân oldukça temenin kendi isminden alınma hususî bir isim veriyoruz: «Muayyen mazi temesinin basit sıygası (yerine) muayyen mazi» gibi.

Her temenin mürekkep sıygaları isimleri ise, bu üç basit sıyganın isimlerinden bir takım tadiller ve ilâvelerle alınmıştır ki, bunların şumulü, mürekkep sıygaların basit sıygalarla mukayese edildiği 657 ve aşağısındaki bende müracaat edilince kolaylıkla anlaşılabilir.

Bu suretleştir ki *hikâye* sıygası için, mazi «passé» isminin bulunduğu her basit sıyga yerine Fransızca «plus-que-parfait» ve diğer hallerde «imparfait» konulacaktır.

Farzlık (şartıye) sıygası için karşılığı olan basit sıyga isminin evveline *farzlık* «suppositif» kelimesi verilecektir.

Şüpheliğin iki kavramı vardır. Birinci tabirleme sistemimize göre sadece «filân temenin *şüpheliği*» demek suretiyle bunu ifade etmek daha iyidir. Fakat iki kavram arasında fark gözetmek istenildiği zaman, birinci kavramı ancak *şüphelik* dubitatif kelimesi ve ikinci kavramı için de *hikâye* sıygası ismini basit sıyga isminden evvel getirmek mümkündür.

Daha ileride § 693 de görülecek olan şahıslı fiil sıygaları cetvelinin kurulmasında esas hizmetini gören düşünceler bunlardır. J. D.

Bu mütalâalar metne dahil iken tarafımızdan not halinde olarak buraya alınmıştır.

A.U.E.

[2] Müellif *udum* ve vs. şekillerinden başka *dam*, *duñ*, vs. şekillerini de veriyor ki, bunlarda vurgu hep daha evvel gelen *-yor* lar üzerindedir. (Cemi gaipte *lâ* üzerinde). Biz bu *udum*, *aduñ* şekillerini kısaltık (*u*) *dum*, (*u*) *duñ* suretinde göstererek *dum*, *duñ*, vs. lerle birleştirdik; fakat bu *udum* vs. suretinde başı *-u* luların İstanbul kullanımında var olduğunu kabul etmiyoruz. A.U.E.

Bunlar da öyledir :

uyuyor-*idim*, -*udum*, -*dum* «je dormais, à ce moment, j'étais en train de dormir»;

oğuyor *idim*, -*udum* -, *dum* «je devenais à ce moment».

MI. : *sen beni g'ör-üyor-duñ niçün çağır-madiñ* «tu me voyais, pour quoi ne m'as-tu pas appelé?»

663. b. *Aynı temenin farzlık (şartıye) mürekkep sıygası (شرطية حال şartıye-i hāl) = suppositif du présent 1er.*

seviyor isem (sam) «si j'aime actuellement».

سويور ايسهك ، سويور ايسه ، سويور ايسهك ، سويور ايسهكز ، سويور ايسهكز .

Müfret		Müt. <i>seviyor isem</i> ;		Cemî		Müt. <i>seviyor isek</i> ;
		Muh. <i>seviyor iseñ</i> ;				Muh. <i>seviyor iseñiz</i> ;
		Gai. <i>seviyor ise.</i>				Gai. <i>seviyor iseler.</i>

uyuyor isem, veya uyuyorsam «si je dors actuellement, si je suis en train de dormir.»

Umumiyetle şartıyenin mürekkep sıygalarına ait muhtelif misaller için bk. § 1213 ve aşağısı.

664. c. *Aynı temenin şüphelik «dubitatif» sıygası (روایت حال rivāyet-i hāl). Şüphelik: Birinci kavramı şüphelik hāl «dubitatif du présent 1er;» İkinci kavramı: Şüphelik mazi (rivayet mazi) «dubitatif de l'imparfait 1er».*

Birinci kavramı: Öyle görünüyor ki şimdilik seviyorum «j'aime actuellement, paraît-il».

İkinci kavramı: Öyle görünüyor ki evvelce sevdim «j'aimais à ce moment, paraît-il» [1].

[1]	{	1. Umumî olarak seviyordum, veya itiyat üzere seviyordum da haberim yok;	}	Halde	(Şuursuzluk)
					Umumî olarak seviyorum, veya itiyat üzere seviyorum, diyorlar;
		2. Umumî olarak seviyordum, veya itiyat üzere seviyordum da haberim yoktu;	}	Mazide	
					Umumî olarak seviyordum veya itiyat üzere seviyordum, diyorlar.

Bizce, bunların hal ve mazi zamanlarıudaktı iki kavramı, bunlardan ibarettir. A.U.E.

سویر ایمیش (سویرمیش ، سویرمیشک ، سویرمیش ، سویرمیشز ، سویرمیشکز ، سویر
میش = سویر ایمیش).

Müfret		Müt.	سویر ایمیش <i>seviyor imişim</i> ;		Ceni		Müt.	سویر ایمیشز <i>seviyor imişiz</i> ;
		Muh.	سویر ایمیشک <i>seviyor imişsin</i> ;				Muh.	سویر ایمیشکز <i>seviyor imişsiniz</i> ;
		Gai.	سویر ایمیش <i>seviyor imiş</i> .				Gai.	سویر ایمیشلر <i>seviyor imişler</i> .

Bunlarda da öyledir :

(اویرورمیش) *uyuyor imişim*, - *umuşum*, - *muşum*.

1° Öyle görünüyor ki şimdi uyuyorum, uyumak üzereyim = «je dors actuellement, je suis en train de dormir, paraît-il».

2° Öyle görünüyor ki o zaman uyuyordum, uymakla idim = «je dormais alors, j'étais en train de dormir, paraît-il».

ol-uyor imişim, muşum «1. je deviens paraît-il; 2° je devenais paraît-il».

M1 : Şimdi Galata-da oturuyor-muş = «il demeure actuellement à Galata (faubourg de Constantinople), à ce qu'il paraît».

vakt-i ile her gün buraya geliyor-muş «avant, il venait tous les jours ici, à ce qu'il paraît».

665. İKİNCİ TEMEL. — a. *Muzari temesinin mazi mürekkep (hıkâye) ıygası* (حکایة مضارع *hikâye-i muzâri*) = imparfait II. veya imparfait aoriste.

Sever idim (severdim) «j'aimais, en général, d'habitude».

Müfret		Müt.	سور ایدم <i>sever idim</i> ;		Ceni		Müt.	سور ایدک <i>sever idik</i> ;	
		Muh.	سور ایدک <i>sever idin</i> ;				Muh.	سور ایدیکز <i>sever idiniz</i> ;	
		Gai.	سور ایدی <i>sever idi</i> .				Gai.	سور ایدیلر <i>sever idiler</i> .	
								Gai.	سورلر ایدی <i>severler(i)di</i> .

Uyur idim (uyurdum) «je dormais en général, d'habitude».

Müfret		Müt.	اویرور ایدم <i>uyur idim</i> ;		Ceni		Müt.	اویرور ایدک <i>uyur idik</i> ;	
		Muh.	اویرور ایدک <i>uyur idin</i> ;				Muh.	اویرور ایدیکز <i>uyur idiniz</i> ;	
		Gai.	اویرور ایدی <i>uyur idi</i> .				Gai.	اویرور ایدیلر <i>uyur idiler</i> =	
								Gai.	اویرورلر ایدی <i>uyur(ar)(i)di</i> .

Bunlarda da öyledir :

اوليور ايدم ويا اوليوردم *oļuyor idim, - dum* «je devenais en général, d'habitude».

Ml. : *kānūnī sultān* قانونی سلطان سليمان زمانه قدر صدراعظمه وزير اول دینردی. *Süleyman zaman-ı-na kadar sadr-ı-a'zam-ı-lar-a vezir-i-evvel de n-ir-di* «jus qu'à l'époque de Soliman le Législateur (le magnifique) on appelait le grand vizir «vezir-i evvel» (c'est-à-dire «premier ministre»).

666. b. *Aynı temenin farzlık (sartiye) mürekkep sıygası* (شرطیة مضارع *şartiye-i muzāri*) suppositif du présent II. veya de l'aoriste.

(سور ايسم (سورسم) *Sever isem (seversem)* «si j'aime en général, d'habitude; si je l'aime (dans l'avenir)».

Müfret		Müt.	سور ايسم <i>sever isem;</i>		Cemi	Müt.	سور ايسك <i>sever isek;</i>
		Muh.	سور ايسك <i>sever iseñ;</i>			Muh.	سور ايسكز <i>sever iseñiz;</i>
		Gai.	سور ايسه <i>sever ise.</i>			Gai.	سور ايسلر <i>sever iseler;</i>
							سورلر ايسه <i>severler (i)se.</i>

Uyur isem (uyursam) «si je dors en général, d'habitude, si je dors (dans l'avenir)».

(Uyursan, uyursa, uyursak, uyursanız, uyursalar = uyurlarsa).

Müfret		Müt.	اوير ايسم <i>uyur isem; [1]</i>		Cemi	Müt.	اوير ايسك <i>uyur isek;</i>
		Muh.	اوير ايسك <i>uyur iseñ;</i>			Muh.	اوير ايسكز <i>uyur iseñiz;</i>
		Gai.	اوير ايسه <i>uyur ise.</i>			Gai.	اوير ايسلر <i>uyur iseler=</i>
							اويرلر ايسه <i>uyur-lar ise(=sa).</i>

Bunlar da böyledir.

اولور ايسم (اولورسم) *Oļur isem-sam* «si je deviens d'habitude pour dans l'avenir, je suis d'habitude ou dans l'avenir.

667. c. *Aynı temenin şüphelik (rivayet) mürekkep sıygası* (روایت مضارع *rivāyet-i muzāri*) birinci kavramı; *ikinci hali hazır* «du présent II».

سور ايشم (سورشم) *sever-imişi-mmuşum* yani öyle derler ki (umumi olarak, mutad olarak) seviyorum, öyle görünüyor ki seveceğim «j'aime (en général, d'habitude), paraît-il; j'aimerais, paraît-il».

[1] *Sanırsam, zannedersem* sıygaları şekilce muzariin şartiyeleri gibi iseler de, kendilerinde şart mânavası olmadığından mânâca bunlardan değildir. Bunlar sadece *sanırım ki zannederim ki* mânâsında alefâde muzarilerdir. A. U. E.

İkinci kavramı: *şüphelik mazi* (rivayet-i mazi) «dubitatif de l'imparfait II.»

Öyle derler ki (umumi olarak, mutad olarak) sever idim «j'aimais (en général, d'habitude), paraît-il».

(Severmişsin, severmiş, severmişiz, severmişsiniz, severmişler = severlermiş).

Müfret		Müt. سور ایتم sever imişim.	Cemi.	Müt. سور ایتم sever imişiz;
		Muh. سور ایتمک sever imişsiñ;		Muh. سور ایتمک sever imişsiñiz;
		Gai. سور ایتم sever imiş.		Gai. سور ایتم sever imişler سورل ایتم severler (i)miş.

(او یورمشم) *uyur imişim-muşum*. 1° Öyle derler ki (umumi olarak, mutad olarak) uyuyorum «je dors (en général, d'habitude) paraît-il».

2° Öyle görünüyor ki uyuyacağım «je dormirai, paraît-il».

(Uyurmuşsun, uyurmuş, uyurmuşuz, uyurmuşsunuz, uyurmuşlar = uyurlarmış).

Müfret		Müt. او یور ایتم uyur imişim;	Cemi.	Müt. او یور ایتم uyur imişiz;
		Muh. او یور ایتمک uyur imişsiñ.		Muh. او یور ایتمک uyur imişsiñiz;
		Gai. او یور ایتم uyur imiş.		Gai. او یور ایتم uyur imişler = او یورل ایتم uyurlar imiş(=muş).

Bunlar da öyledir:

اولورمشم *oğur imişim-muşum* «je deviens (en général d'habitude), paraît-il» 1° veya je deviendrai, paraît-il;

Je suis (en général, d'habitude) paraît-il,

Veya: je serai, paraît-il;

Je devenais, vs.,

احق کلین یئکه یی خلابی صانیرمش *aħınak g'elin yeng'e(yi)* [1] *ħalayığ-ı* [2] *san-ır-muş* «la jeune mariée stupide prend (on prenait) dit-on, la dame qui la conduisit à la noce pour sa servante» (Ata sözü).

668. *Menfi fiilin muzari temesinin mürekkep sıygası.*

Mazi-i mürekkep sıygası:

سومز ایتم , سومزدم *seomez idim,-dim* «je n'aimais pas en général».

[1] Metinde sadece *yenge*. A.U.E.

[2] Metinde: *ħalayığ-ı*. A.U.E.

uyumaz idim, -dim «je ne dormais pas en général».

Başka mısaller:

oılmaz idim, -dim «je ne devenais pas, je n'étais pas en général».

Farzlık mürekkep sıyga:

sevmez isem, -sem «si je n'aime pas en général, si je n'aime pas dans l'avenir».

(Sevmezsen, sevmezse, sevmezsek, sevmezseñiz, sevmezseler = sevmezlerse).

uyumaz isem, -sam «si je ne dors pas en général, si je ne dors pas dans l'avenir».

(Uyumazsan, uyumazsa, uyumazsak, uyumazsanız, uyumazsalar = uyumazlarsa).

Başka misal:

oılmaz isem, -sam «si je ne deviens pas..., je ne suis pas...».

Süphelik mürekkep sıyga:

sevmez imişim, -mişim.

(Sevmezmişsin, sevmezmiş, sevmezmişiz, sevmezmişsiniz, sevmezmişler = sevmezlermiş).

1° «Je n'aime pas (en général, d'habitude), paraît-il; je n'aimerai pas, paraît-il»;

2° «Je n'aimais pas (en général, d'habitude), paraît-il».

uyumaz imişim, -mişim.

(Uyumazmışsın, uyumazmış, uyumazmışız, uyumazmışsınız, uyumazmışlar = uyumazlarmış).

1° «Je ne dors pas (en général, d'habitude) paraît-il; je ne dormirai pas, paraît-il».

2° «Je ne dormais pas (en général, d'habitude), paraît-il».

Buntar da da böyledir:

oılmaz imişim, -mişim.

Menfi iktidar fiilinin sıygaları *sevmez* yerine *sevemez* getirilmek ve hepsi buna göre olmak üzere kolayca vücuda getirilir.